

VÄLISPÄRITOLU JA PÖLISRAHVASTIK TÖÖTURUL

Siim Krusell

Artikkel analüüsib põliselanike ja välispäritolu rahvastiku olukorda Eesti tööturul ning jätkuva majanduskriisi mõju sellele. Peamine eesmärk on kindlaks teha, kumb tööjõu rühm – välispäritolu või põlisrahvastik – on kriisi tõttu rohkem kannatanud.

Sissejuhatus

Ühiskonna stabiilse ja jätkusuutliku arengu tagamiseks ei tohiks erinevused sotsiaalsete rühmade vahel olla väga suured. Sama kehtib ka suhete ja lõhede kohta tööturul, kus erinevatesse etnilistesse rühmadesse kuuluvate inimeste tööturuseisund on erinev ning seotud muuhulgas nende sünnikoha ja päritoluga.

Etnilise kihistumise põhjuseid on põhjalikult uuritud. Üldjuhul väljendub etniline kihistumine selles, et nii tööturul kui ka ühiskonnas asetub põlisrahvastik kõrgemale ja välispäritolu rahvastik madalamale positsioonile. Madalam asetuse võib olla tingitud mitmest asjaolust. Näiteks Esser (2004) leiab, et välispäritolu rahvastiku inimkapitali väiksema konkurentsivõime üheks põhjuseks on see, et neil inimestel pole piisavalt oskusi (sh keeleoskus) ja teadmisi, et uues keskkonnas edukalt toime tulla. Paljude autorite lõppjäreldus on, et kihistumist põhjustab diskrimineerimine, mis võib olla nii otsene kui kaudne. Diskrimineerimine põhjustab omakorda ebaefektiivsust tööturul, sotsiaalset tõrjutust ja ebavõrdsust (Heath ja Cheung 2007). Välispäritolu ja põlisrahvastiku positsioone Eesti tööturul on analüüsitud, kuid peamiselt sobivate andmeallikate puudumise tõttu ei ole seda tehtud väga põhjalikult. On siiski selgunud, et hea haridus ja eesti keele oskus parandavad välispäritolu rahvastiku tööturuseisundit ning kõrgharidus ja eesti keel on olnud seal eeliseks. Keskmiselt on põlisrahvastikul tööturul siiski paremad võimalused kui välispäritolu rahvastikul (Krusell 2009).

Tööturul toimetulemist vaadeldakse ja mõõdetakse eelkõige palgataseme ja töötuse riski kaudu. Analüüsi käigus tehakse kindlaks välispäritolu ja põlisrahvastiku keskmine palk ja töötuse määr, püütakse leida mõlema rühma näitajate erinevuse võimalikud põhjused ning hinnatakse, kas põhjused on majanduslanguse ajal muutunud. Erilise tähelepanu all on inimkapital (haridus, keeleoskus, kodakondsus) ning selle mõju kummagi rahvastikurühma tööturuseisundile.

Välispäritolu rahvastiku tööturuseisund seniste uurimuste põhjal

Välispäritolu rahvastikku ja selle toimetulekut tööturul on uurinud paljud autorid. Enamikus riikides on uuringutulemuste ja kasutatud teooriate põhjal jõutud järeldusele, et põlisrahvastik on tööturul edukam. Autorid on sellele pakkunud mitmeid põhjuseid. On kirjeldatud ka tingimusi, mis on tööturulõhede kujunemise eelduseks.

Beckeri (1964) ja Mincer (1974) järgi põhineb majandusedu peamiselt inimkapitalil (st inimeste haridusel ja töökogemusel), sest ettevõtted lähtuvad majanduslikest kaalutlustest ning sotsiaalne klassikuuluvus või etniline taust inimkapitali väärtust ei määra (Heath ja Cheung 2007). Välispäritolu rahvastiku halvema tööturuseisundi põhjuseks võib olla see, et need inimesed ei tunne piisavalt sihtriigi tööturu toimemehhanisme ega tea, mida töödandjad kõige vajalikumaks peavad (Chiswick 1978). Omandatud haridusest ei pruugi uues elukohas jätkuda, kui sisserännanud ei oska küllalt hästi riigikeelt või ei ole piisavalt hästi kursis igapäevaelu korraldusega (Friedberg 2000, refereeritud Demireva 2007 järgi).

Priore (1979) on kirjeldanud duaalse tööturu teooriat, mille järgi tööturg jaguneb esmaseks ja teiseks turuks. Esmane tööturg pakub parema palgaga stabiilseid ja karjäärivõimalusega töökohti. Teisesel tööturul on pakutavad töötingimused, võimalused ja palk halvemad kui

esmasel. Reeglina saavad esmasel tööturul pakutavad töökohad endale domineeriva rühma liikmed, kes on ühiskonnas võimupositsioonil.

Duaalse turu teooriaga seoses on Portes jt (1985) kirjeldanud protsesse ja mehhanisme, mis määravad tööturu olemuse etnilistes enklavides, kus tööturu toimimise aluseks on tööandjate ja töötajate ühine rahvus. Etnilises enklavis elamine ja töötamine vähendab vajadust suhelda inimestega väljaspool kogukonda ning õppida selgeks asukohariigi keel.

Samuti võib välispäritolu rahvastik koonduda teatud ametitesse, mistõttu kujuneb välja nn ametialane nišš. Vähemused asuvad tihti tööle madalapalgalistele ametikohtadele, mis ei nõua kõrget haridustaset (Wilson 1999).

Esser (2004) on uurinud sisserännanute lõimimist põlisrahvastikuga nende uuel kodumaal ning toonud välja kolm erinevat, kuid omavahel seotud dimensiooni. Esimene neist on üldine ühiskonnaga lõimimine. See puudutab nii etniliste rühmade toimetulekut tööturul kui ka rahvusüleseid võrgustikke. Teine dimensioon on seotud ametialase või sotsiaalse struktuuriga ning väljendab töö ja palgaga seotud ebavõrdsust. Kolmas dimensioon mõõdab struktureid lõhesid ühiskonnas ning võimalikke varjatud või nähtavaid konflikte (Esser 2004). Kalter (2003) leiab, et sisserännanutel (ja igal etnilisel rühmal) on algselt oma kapital, näiteks keel või sotsiaalne kapital, mis on üldjuhul väiksema konkurentsivõimega kui põlisrahvastiku samalaadne kapital. Selle algse kapitali tõhusus sõltub suuresti sellest, kas sihtriigis on tekkinud omaette etniline kogukond või mitte.

Suure etnilise kogukonna olemasolu võib viia selleni, et sisserännanud kasutavad ja kasvatavad pigem oma algset kapitali, mitte põlisrahvastikule omast inimkapitali. See omakorda loob pinnase etniliste võrgustike tugevnemisele, suletuse tekkele ja etnilise majanduse kujunemisele. Sellistes tingimustes ei omanda sisserännanud neid teadmisi ja oskusi, mida on vaja, et sihtriigis hakkama saada, mistõttu on nende konkurentsivõime väiksem kui põlisrahvastikul. Lihtsustatud käsitluse järgi on sisserännanute peamine valik kas sulanduda või segmenteeruda. Esimene eeldab sihipäraseid investeringuid ja pingutusi sihtriigis vajaliku inimkapitali omandamiseks, teine aga olemasoleva etnilise kapitali tugevdamist (Esser 2004).

Ühtlasi on välja toodud, et sulandumine võib toimuda väga erineval moel, sõltudes kohalikust taustast ja ajaloolistest tingimustest (Kalter ja Granato 2002). Calvo-Armengol ja Jackson (2004) leiavad, et etniliste rühmade olukorra erinevus segregeeritud tööturul on tingitud sotsiaalsete võrgustike erinevast ülesehitusest. Seega võib etniliste vähemuste suurem tööpuudus olla tingitud teatud võrgustikulisestest protsessidest, nagu näiteks puudulik teave töövõimaluste kohta või väiksemad töövõimalused võrgustiku sees.

Mitmete Euroopa teadlaste uurimused (Duvander 2001, Delander jt 2005, Sainsbury 2006) on näidanud, et sisserännanute edukus tööturul sõltub paljudest teguritest, millest olulisim on sihtriigi majanduslik olukord. Majanduslanguse tingimustes jäävad kaotajaks pigem sisserännanud kui põlisrahvastik, sest välispäritolu inimesed töötavad peamiselt ebakindlatel töökohtadel (ajutise töölepinguga, hooajatöödel) ning teevad vähetasustatud lihttöid, mis majanduskriisi ajal esimesena tööturult ära kaovad.

Seguino (2010) usub, et Euroopas langeb ebaproportsionaalselt suur osa kriisi negatiivsetest mõjudest välispäritolu inimeste õlule. Ülemaailmses väärtusuuringus (World Values Survey) arvas 72% vastanutest, et kui töökohti on vähe, peaksid tööandjad värbamisel eelistama põliselanikke sisserännanutele (Seguino 2010).

Välispäritolu rahvastiku ja selle tööturuseisundi kujunemine Eestis

Suur osa Eestis elavast välispäritolu rahvastikust saabus siia pärast Teist maailmasõda. Eesti taasiseseisvumise järel vähenes sisseränne oluliselt. Enamik Eestis elavatest sisserännanutest on põlisrahvastikust erineva etnilise taustaga. Teisisõnu, enamik mitte-eestlasi (peamiselt venelased, aga ka valgevenelased, ukrainlased, muud väiksemad rahvusrühmad) kuulub välispäritolu rahvastiku hulka ning enamik eestlasi kuulub põlisrahvastiku sekka. Seetõttu, kui võrrelda eestlasi ja mitte-eestlasi (erialakirjanduses ka „venelased“ või „vene keelt kõnelev

elanikkond“) või välispäritolu ja põlisrahvastikku, on tulemused üsna sarnased. Seega saab eestlaste ja mitte-eestlaste tööturuseisundit võrreldes saadud tulemusi kasutada selleks, et uurida välispäritolu rahvastiku tööturuvõimalusi ja nende kujunemise põhjuseid.

Välispäritolu rahvastiku kujunemise Eestis võib tinglikult jaotada kahte perioodi. Esimene kestab 1944. aastast kuni 1991. aastani, mil Eesti taasiseseisvus. Teise perioodi alguseks võibki lugeda Eesti taasiseseisvumist. Kogu esimest perioodi iseloomustas küllaltki intensiivne, väljarännet ületav sisse- ja väljaränne.

Teisel perioodil algas vastupidine protsess: sisse- ja väljaränne vähenes märgatavalt ja väljaränne hakkas seda ületama. Nii on see praeguseeni. Nõukogude perioodil (ning ka pärast Eesti taasiseseisvumist) iseloomustas välispäritolu rahvastikku suhteline keelelis-kultuuriline eraldatus, mis on omane ka sisse- ja väljarännanute teisele põlvkonnale (ise sündinud Eestis, kuid mõlemad vanemad sündinud välismaal). Pärast iseseisvuse taastamist vastu võetud kodakondsus- ja keeleseaduse, välismaalaste seaduse ja teiste õigusaktide kehtima hakkamise tõttu leidis suur osa endistest Nõukogude Liidu kodanikest end ühtäkki immigrandi staatusest. Neil tuli valida, kas täita enamikus Euroopa riikides normiks olevad naturalisatsiooniprotsessiga kaasnevad nõudmised või valida mõne teise riigi (eelkõige mõne endise Nõukogude Liidu liiduvabariigi) kodakondsus.

Muutunud olukorda saab kirjeldada domineeriva etnilise rühma mõiste kaudu (Kaufmann 2004). See lähenemine sai empiirilist tuge rahvusriikide taastumisel pärast idabloki lagunemist. Kui nõukogude võim rõhus sageli põhirahvusi sisse- ja väljarännanute arvelt, keda peeti režiimi toetajateks, siis rahvusriikide taastamisel saavutasid põhirahvused vähemusrahvuseks muutunud etniliste rühmadega võrreldes suhteliselt parema seisundi. Kultuuriline ja ajalooline diskursus muutusid ning võim jaotus vastupidiselt (Kaufmann 2004).

Välispäritolu rahvastiku olukorda tööturul ei ole Eestis seni kuigi palju käsitletud. Siiski on näiteks leitud, et viiendik välispäritolu elanikest teeb tööd, mis eeldab tegelikult madalamat haridustaset. Tööl käivatest välispäritolu elanikest pooltel on küll kolmanda taseme^a haridus, kuid siinjuures tuleb arvestada asjaoluga, et välispäritolu rahvastiku vanusjaotuses domineerivad keskealised ja eakad, kes on hariduse omandanud põhiliselt 1970.–1980. aastatel. Toona omandatud haridus (sh kolmanda taseme haridus) ei vasta enam praeguse tööturu nõudmistele ning seetõttu tuleb paljudel haritud sisse- ja väljarännanutel leppida haridusele mittevastava madalapalgalise lihttööga (Luuk 2009).

Eestis elava välispäritolu rahvastiku etniline koosseis on üsna ühtlane. Eesti tööjõu-uuringu andmetel moodustas välispäritolu rahvastik 2009. aastal 24,9% kõikidest 15–74-aastastest, kusjuures esimese põlvkonna (ise ja mõlemad vanemad on sündinud välismaal) osatähtsus oli 13,7% ning teise põlvkonna osatähtsus 11,2%. Selle vanuserühma välispäritolu rahvastikust olid 94% mitte-eestlased. Ka varasematel aastakümnetel on mitte-eestlased moodustanud valdava osa välispäritolu rahvastikust. Seetõttu võib välispäritolu rahvastiku tööturuseisundi hindamisel lähtuda ka senistest uurimistulemustest, mis on saadud eestlaste ja mitte-eestlaste tööturuseisundi võrdlemisel. Nõukogude perioodil kujunes Eestis välja etniliselt segregeeritud tööturg, kus eristusid selgelt mitte-eestlaste ja eestlaste tegevusalad. Mitte-eestlaste tegevusaladeks kujunesid eelkõige transport ja tööstus ning eestlased olid enamuses põllumajanduses, kultuuris ja hariduses (Kala 1992).

Etnilist segregatsiooni võis täheldada ka ametialade kaupa: näiteks tööstustöölisena töötasid enamasti mitte-eestlased ning põllumajandustöölised ja spetsialistid olid valdavalt eestlased (Helemäe jt 2000). 1990-ndatel etniline segregatsioon majandusharude vahel küll vähenes, kuid ametialade pigem süvenes (Helemäe jt 2000). Tööjõu-uuringu andmed näitavad, et aastatel 2008–2010 olid välispäritolu ja põlisrahvastiku tööturupositsioonid endiselt erinevad, sest sinikraade hulgas oli rohkem välispäritolu ja valgekraade hulgas rohkem põlisrahvastiku

^a Esimese taseme haridus või madalam – alghariduseta, algharidus, põhiharidus, kutseharidus põhihariduseta noortele; teise taseme haridus – kutseõpe põhihariduse baasil, üldkeskharidus, kutsekeskharidus põhihariduse baasil, keskeriharidus põhihariduse baasil; teise taseme järgne ja kolmanda taseme eelne haridus – kutsekeskharidus keskhariduse baasil; kolmanda taseme haridus – keskeriharidus keskhariduse baasil, kõrgharidus, magistri- ja doktorikraad.

esindajaid. Samuti oli väga oluline eesti keele oskus: sellest sõltus, millistes ametites välispäritolu elanikud töötasid (tabel 1). Statistikaameti 2008. aasta immigrantrahvastiku uuring näitas, et ainult 20% välispäritolu rahvastikust kasutas töökohal eesti keelt peamise suhtluskeelena.

Tabel 1. Välispäritolu ja põlisrahvastiku jaotus ametialase seisundi järgi, 2008

Table 1. Distribution of the native and immigrant population by occupational status, 2008
(protsenti – percentages)

Ametialane seisund	Välispäritolu rahvastik <i>Immigrant population</i>		Põlisrahvastik <i>Native population</i>		<i>Occupational status</i>
	Oskab eesti keelt <i>Fluent in Estonian</i>	Ei oska eesti keelt <i>No Estonian language skills</i>			
Seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid; tippspetsialistid	25	8	32		<i>Legislators, senior officials and managers; professionals</i>
Tehnikud ja keskastme spetsialistid; ametnikud	19	9	20		<i>Technicians and associate professionals; clerks</i>
Teenindus- ja müügitöötajad	15	8	11		<i>Service workers and shop and market sales workers</i>
Oskustöötajad; operaatorid	35	60	31		<i>Skilled workers; operators</i>
Lihttöölised	7	15	6		<i>Elementary occupations</i>

Kui Eesti *de facto* okupatsioon kõrvale jätta, siis kuulus enamiku nõukogude ajal Eestisse sisserännanute liikumine siserände alla. R. Skeldon ja R. King on uurinud rahvusvahelise ja siserände seoseid ja võimalikke erinevusi. Nad esitavad muuhulgas küsimuse, kas rände põhjuseid kindlaks tehes või tulemusi ennustades on üldse sisuliselt määrav, kas tegu on sise- või rahvusvahelise rändega (Skeldon ja King 2010). See küsimus on veelgi tähtsam, kui tuleb otsustada, kas Eesti tulemuste ennustamisel tuleks või saaks tugineda arenenud riikide kogemusele ning üldtuntud ja analüüsitud teooriatele või tulemustele välispäritolu rahvastiku tööturuseisundite kohta. Selles analüüsis on eelkõige just Skeldoni ja Kingi esitatud küsitavusele tuginedes otsustatud jätta arvestamata välispäritolu rahvastiku erineva kujunemislooga Eestis ja võtta selle asemel arvesse sarnasused teiste riikidega või välispäritolu rahvastiku tööturuseisundite kujunemise peamised põhjused teistes riikides.

Proovides analüüsi tulemusi ennustada, võib arvata, et välispäritolu rahvastiku olukord Eesti tööturul vastab osaliselt duaalse turu teooriale, samuti ametialaste niššide, etnilise majanduse ja enklaavide teooriale. Mõlemad lähenemised kirjeldavad mehhanismi, kuid proovivad leida ka välispäritolu ja põlisrahvastiku tööturuseisundi erinevuse põhjuseid. Keeleoskus, kodakondsus, sihtriigis omandatud hea haridus (inimkapital) – need on olulised tegurid, mis võivad välispäritolu rahvastiku tööturuseisundit parandada. Senises kirjanduses on eelkõige rõhutatud seda, et välispäritolu rahvastik on majanduskriisi ajal rohkem kaotanud kui põlisrahvastik.

Andmed ja meetodid

Andmeallikana kasutatakse analüüsis Eesti tööjõu-uuringut, mis annab põhjaliku ülevaate tööturunäitajatest. Eesti ja teised tööjõu-uuringut korraldavad riigid kasutavad selleks Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni metoodikat, mis tagab riikide andmete võrreldavuse. Tööjõu-uuring on valikuuring, andmeid kogutakse isikutelt. Selles analüüsis kasutatakse 2008. ja 2010. aasta andmeid. Põlisrahvastiku ja välispäritolu rahvastiku valimite suurus (vastavalt üle 10 000 ja üle 3000 vastaja) võimaldab kaht rühma omavahel üsna põhjalikult võrrelda. Selles

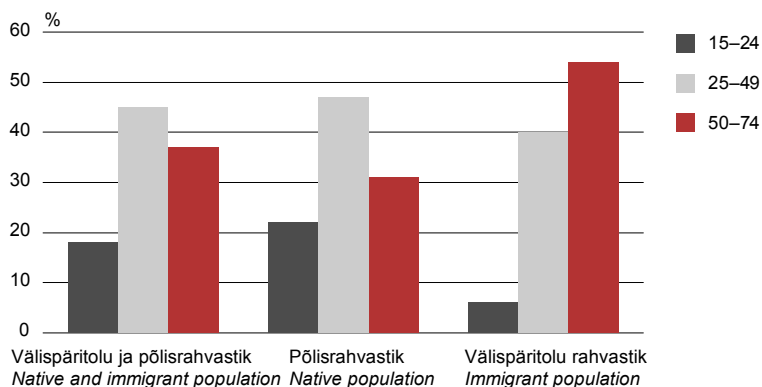
artiklis määratletakse välispäritolu (immigrant)rahvastik rahvusvaheliselt tunnustatud kindla definitsiooni järgi, mis on kasutusel näiteks teadusartiklites.

Välispäritolu rahvastiku moodustavad need elanikud, kelle vanemad on sündinud välisriigis. Välispäritolu rahvastikku on võimalik jagada esimeseks ja teiseks põlvkonnaks. Esimese põlvkonna sissearvanud on need, kes ise ja kelle vanemad on sündinud välismaal. Teise põlvkonna sissearvanud on need, kes ise on sündinud Eestis, aga kelle mõlemad vanemad on sündinud välismaal. Välispäritolu elanike osatähtsus Eesti rahvastikus väheneb pidevalt. Üks põhjus on see, et välispäritolu rahvastiku kolmas põlvkond (nii ise kui ka vanemad sündinud Eestis) kuulub enamasti juba põlisrahvastiku hulka. Teiseks on sissearvajate arv pärast Eesti Vabariigi taasiseseisvumist järsult kahanenud.

Võrreldes põlisrahvastikuga on välispäritolu rahvastiku vanusjaotus väga erinev. Põlisrahvastikus on nooremate vanuserühmade osatähtsus tunduvalt suurem kui välispäritolu rahvastikus. 15–24-aastaste osatähtsus 15–74-aastaste seas põlisrahvastikus oli vaadeldaval perioodil 22%, samal ajal kui välispäritolu rahvastikus oli vastav osatähtsus vaid 6%. Samas vanemaealiste osatähtsus oli välispäritolu rahvastikus palju suurem kui põlisrahvastiku hulgas. 25–49-aastaste osatähtsus oli 15–74-aastaste hulgas põlisrahvastikus 47% ja välispäritolu rahvastiku seas 40%. Vanusjaotuse erinevuse peamine põhjus on see, et suur osa välispäritolu rahvastiku kolmandast põlvkonnast kuulub juba põlisrahvastiku hulka (joonis 1).

Joonis 1. Välispäritolu ja põlisrahvastiku vanusjaotus 15–74-aastaste seas, 2008

Figure 1. Age distribution of the native and immigrant population aged 15–74, 2008

Vanusjaotuse erinevusest tingitud mõjude kõrvaldamiseks või piiramiseks lülitatakse analüüsi 25–49-aastased ehk tööturu kontekstis parimas tööeas inimesed. Sõltuvateks tunnusteks on praegune hõiveseisund (töötu või ei ole töötu) ning palgataset näitav tunnus (netokuupalk). Sõltumatute tunnustena kasutatakse vanust, sugu, kodakondsust, eesti keele oskust, eelmist või praegust töökohta ametiala järgi, haridustaset ja päritolu.

Analüüsimeetodid on valitud eesmärgiga anda kirjeldav üldpilt nii põlisrahvastiku kui ka välispäritolu rahvastiku tööturuseisundist ning seda mõjutavatest teguritest (eelkõige palk ja töötuse risk). Palka mõjutavate tunnuste analüüsimiseks kasutati lineaarset, töötuse riski mõjutavate tunnuste puhul aga logistilist regressiooni. Artiklis vaadeldakse, kas ja mil määral mõjutavad päritolu, sugu, eesti keele oskus, haridustase, amet ja vanus palka ja töötuks jäämise tõenäosust. Samuti analüüsitakse, kas nimetatud tegurid mõjutavad välispäritolu ja põlisrahvastiku palka ja töötuks jäämise tõenäosust erinevalt.

Tulemused

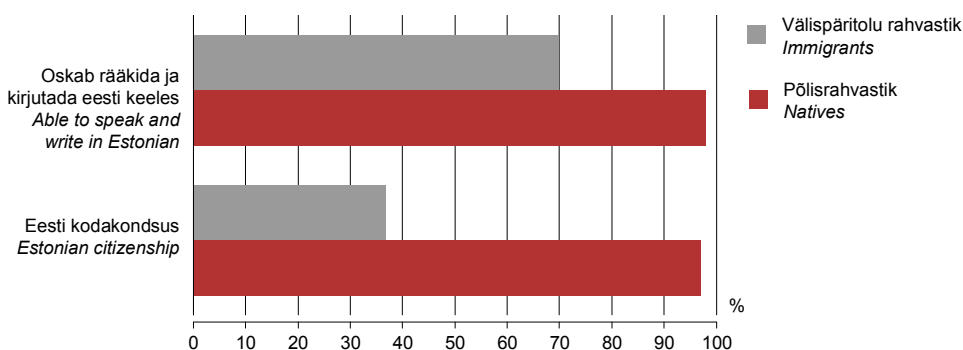
Välispäritolu ja põlisrahvastiku eesti keele oskus ja haridustase

Enne empiiriliste andmete analüüsimist tööturu kontekstis tuleb anda ülevaade nii välispäritolu kui ka põlisrahvastiku koosseisust haridustaseme, Eesti kodakondsuse olemasolu ja eesti keele oskuse järgi: just need näitajad moodustavad olulise osa inimkapitalist ning väärivad seetõttu põhitähelepanu. Saame selgema pildi olukorrast enne seda, kui kriis algas ning kiire majanduslangus hakkas tööturгу mõjutama.

25–49-aastase põlisrahvastiku seas oli ainult väike osa neid, kellel puudus Eesti kodakondsus või kes ei osanud eesti keelt. Välispäritolu rahvastiku jaotus oli nende kahe muutuja valguses hoopis teistsugune: 70% ehk üle poole välispäritolu 25–49-aastastest oskas eesti keeles rääkida ja kirjutada, kuid vähem kui pooltel oli Eesti kodakondsus (joonis 2). Üks põhjus, miks Eesti kodakondsusega välispäritolu elanike osatähtsus on nii väike, on kodakondsuse saamise eelduseks olev nõue omandada teatud tasemel riigikeel ning sooritada vastav eksam. Teine põhjus on seotud rohkem praktiliste asjaoludega. Eesti kodakondsus annab küll õiguse osaleda Riigikogu valimistel ja töötada avalikus teenistuses, kuid teisest küljest saab Vene kodakondsuse kasuks otsustanu reisida vabalt SRÜ riikides, samuti võib välismaalase passi omanik liikuda ilma viisata nii Schengeni viisaruumis kui ka endistes Nõukogude Liidu liiduvabariikides.

Joonis 2. Välispäritolu ja põlisrahvastiku eesti keele oskus ja Eesti kodakondsuse olemasolu 25–49-aastaste seas, 2008

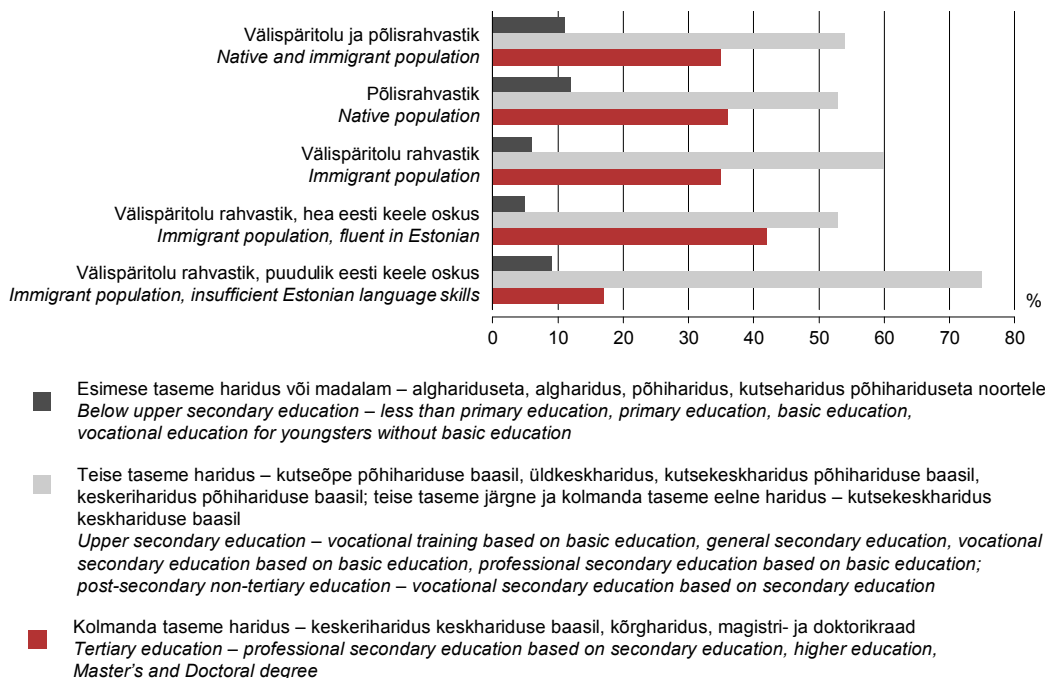
Figure 2. Possession of Estonian language skills and Estonian citizenship among natives and immigrants aged 25–49, 2008

Tööturupositsioonide erinevus on tihti tingitud referentirühmade isikute erinevast haridustasemest. See ei kehti aga põlisrahvastiku ja välispäritolu rahvastiku võrdlemisel Eestis. Enamikul kõigist 25–49-aastastest oli teise taseme või teise taseme järgne ja kolmanda taseme eelne haridus, kolmandikul oli kolmanda taseme haridus ning vaid kümnendikul esimese taseme haridus või madalam. Põlisrahvastiku ja välispäritolu rahvastiku võrdluses oli kolmanda taseme hariduse omandanute osatähtsus võrdne, kuid esimese taseme või madalama haridusega inimeste osatähtsus oli suurem põlisrahvastikus. Välispäritolu rahvastik ei ole kaugeltki ühtlane ning eesti keele oskus oli üks olulisemaid tegureid, millest sõltus kõrghariduse omamise tõenäosus. Ainult 17% eesti keelt mitteoskavast välispäritolu rahvastikust oli omandanud kolmanda taseme hariduse ning 75% sellest rahvastikurühmast piirdus teise taseme või teise taseme järgse ja kolmanda taseme eelse haridusega. Siinjuures tuleb rõhutada, et enamik nimetatud 75%-st oli valinud kutseõppe. Samas hea eesti keele oskusega välispäritolu elanikel oli põlisrahvastiku esindajatest isegi kõrgem haridus: enam kui 40% neist olid omandanud kolmanda taseme hariduse ja ainult viiel protsendil oli teisest tasemest madalam haridus (joonis 3).

Joonis 3. Välispäritolu ja põlisrahvastiku haridustase eesti keele oskuse järgi 25–49-aastaste seas, 2008

Figure 3. Level of education of the native and immigrant population aged 25–49 by Estonian language skills, 2008

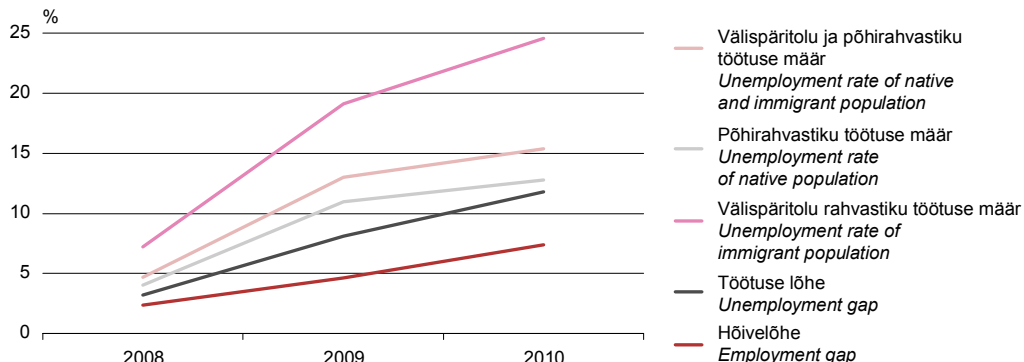

Välispäritolu ja põlisrahvastiku töötuse ja hõive näitajad

Tööturuseisundi ja tööturul toimetuleku analüüsimiseks tuleb kõigepealt kindlaks teha, kas inimene töötab, otsib tööd või ei ole mingil põhjusel tööturul aktiivne. Teisisõnu tuleb määrata majanduslikult aktiivsete elanike või uuritavate rühmade liikmete hõiveseisund. 2008. aastal peegeldasid peamised tööturu näitajad – töötuse ja hõive määr – veel majanduse kasvu. Töötuse määr oli ainult 4,7% ning töötuse lõhe välispäritolu ja põlisrahvastiku vahel oli arvestatav, kuigi üsna väike (3,2 protsendipunkti). Hõivelõhe nende kahe rühma vahel oli veelgi väiksem, ainult 2,4 protsendipunkti. 2009. aastat iseloomustas töötuse kiire kasv ja tööhõive määra langus. Töötute arv kasvas ning hõivatuid jäi vähemaks olenemata nende päritolust, soost või haridustasemest. 2010. aastal halvenesid näitajad veelgi, kuigi aasta viimases kvartalis seis paranes. 2010. aastal oli keskmine töötuse määr 15,4%. Kriisi ajal suurenes töötus välispäritolu rahvastiku seas oluliselt kiiremini kui põlisrahvastiku hulgas. 2010. aastal oli töötuse lõhe välispäritolu ja põlisrahvastiku vahel ligi 12 protsendipunkti, hõivelõhe tõusis aga 7,4 protsendipunkti (joonis 4).

Joonis 4. Välispäritolu ja põlisrahvastiku töötuse määr ja hõivelõhe 25–49-aastaste seas, 2008–2010

Figure 4. Unemployment rate and employment gap of the native and immigrant population aged 25–49, 2008–2010

Asjaolu, et töötuse lõhe välispäritolu ja põlisrahvastiku vahel on suurenenud, ei anna vastust küsimusele, millised tegurid mõjutavad töötuks jäämise tõenäosust. Regressioonimudeli abil on võimalik hinnata, kas erinevusi põhjustab päritolu või on põhipõhjus inimkapitali ressursis või muus. 2008. aastal oli töötuks jäämise risk kõige enam seotud varasemas elus omandatud ressursidega (haridus, eesti keele oskus) ja mitmete muude teguritega, nagu eelmine või praegune töökoht ja sugu. Kuna ka päritolul oli mudelis oluline mõju, kuulub see samuti töötuse riski mõjutavate oluliste muutujate sekka. Siinkohal tasub märkida, et 2008. aastal ei mõjutanud kodakondsuse olemasolu oluliselt töötuks jäämise riski. Kuigi eesti keelt oskavate meeste hulgas oli põlisrahvastiku esindajail väiksem tõenäosus töötuks jääda, olid 2008. aastal kõige olulisemad töötuse riski vähendavad tegurid eelkõige haridustase (kõrgharidus) ja eelmine või praegune töökoht (referentühm: juhid ja tippspetsialistid).

2010. aastal oli töötuse vältimisel endiselt eelis neil, kes olid omandanud kolmanda taseme hariduse, oskasid piisavalt hästi eesti keelt, töötasid juhi või tippspetsialistina ja kuulusid põlisrahvastiku hulka.

2008. aastaga võrreldes oli näha kahte peamist erinevust. Esimene on seotud olulise muutusega referentühmas ning teine tõenäosuse muutumisega. Kui 2008. aastal oli naistel suurem tõenäosus töötuks jääda kui meestel, siis 2010. aastal oli olukord vastupidine. Ainus statistiliselt ebaoluline muutuja 2008. aastal oli kodakondsus, kuid 2010. aastal olid Eesti kodakondsusega elanikud paremas olukorras kui need, kellel seda ei olnud. 2010. aastal oli oskus- ja müügitöötajatel vähem võimalusi töötuks jäämist vältida, kui juhtidel ja tippspetsialistidel. Samuti oli kolmanda taseme haridusel ja eesti keele oskusel suurem roll töötuse vältimisel (tabel 2).

Muutujana päritolu sisaldav regressioonimudel võimaldab võrrelda eri päritolu rühmi, kuid ei võimalda kindlaks teha rühma sees toimunud muutusi. Majanduskriisi ajal võivad olla muutunud need determinandid, mis tagavad veidi parema positsiooni. Analüüsi tulemused näitavad, et 2010. aastal ei olnud enam erinevusi meeste ja naiste tööturuvõimaluste vahel. Kriisi ajal toimunud muutused ametialase seisundi, keeleoskuse, hariduse ja kodakondsuse järgi. Kuigi eesti keele oskus muutus veidi olulisemaks, tuleks pöörata kõige enam tähelepanu töötuks jäämise tõenäosusele ametialase seisundi järgi. Neil, kes töötasid 2010. aastal juhi või tippspetsialistina, oli palju väiksem tõenäosus töötuks jääda kui ülejäänud ametialastes seisundites olijatel.

Tabel 2. Sõltumatute muutujate mõju töötuse riskile, 2008 ja 2010*Table 2. Influence of independent variables on unemployment risk, 2008 and 2010*

Regressioonikordajad / tõenäosus võrreldes referentirühmaga Regression coefficients / probability compared to reference group					
		Kogu rahvastik Total population		Välispäritolu rahvastik Immigrant population	
		2008	2010	2008	2010
Päritolu					
Põlisrahvastik (referentirühm)		Native population (reference group)			
Välispäritolu rahvastik	0,05**/1,05	0,36*/1,4	Immigrant population		
Sugu					
Mees (referentirühm)		Male (reference group)			
Naine	0,113*/1,1	-0,25*/1,3	0,31*/1,4	-0,002	Female
Eelmine või praegune töökoht					
Seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid; tippspetsialistid (referentirühm)		Legislators, senior officials and managers; professionals (reference group)			
Tehnikud ja keskastme spetsialistid; ametnikud	0,60*/1,8	0,47*/1,5	0,72*/2,0	1,22*/3,3	Technicians and associate professionals; clerks
Teenindus- ja müügitöötajad	0,80*/2,2	1,09*/2,9	-0,05	1,65*/5,2	Service workers and shop and market sales workers
Oskustöötajad; operaatorid	0,52*/1,7	1,05*/2,8	-0,245*/1,4	1,24*/5,6	Skilled workers; operators
Lihttöölised	1,3*/3,6	1,02*/2,7	1,08*/2,9	1,26*/5,6	Elementary occupations
Haridustase					
Esimese taseme haridus või madalam (referentirühm)		Below upper secondary (reference group)			
Teise taseme haridus	-0,20*/1,4	-0,43*/1,5	-0,33*/1,4	-0,22*/1,2	Upper secondary
Kolmanda taseme haridus	-0,592*/1,7	-0,86*/2,4	-1,08*/2,9	-0,612*/1,8	Tertiary
Eesti keele oskus					
Oskab rääkida ja kirjutada (referentirühm)		Able to speak and write (reference group)			
Saab aru / ei oska üldse	0,52*/1,6	0,52*/1,6	0,23*/1,3	0,39*/1,5	Only able to understand or does not understand
Kodakondsus					
Eesti (referentirühm)		Estonian (reference group)			
Muu	0,68/2,0	0,31*/1,4	0,59*/1,8	0,347*/1,4	Other
R-ruut	0,066	0,121	0,088	0,13	R-square

* Regressioonikordajad on olulised nivool <0,01.

** Regressioonikordajad on olulised nivool <0,05.

* Regression coefficients are significant on level <0.01.

** Regression coefficients are significant on level <0.05.

Tabel 3. Sõltumatute muutujate mõju keskmisele netopalgale
Table 3. Influence of independent variables on average net wages

Regressioonikordajad Regression coefficients					
Kogu rahvastik Total population			Välispäritolu rahvastik Immigrant population		
2008			2010		
Päritolu			Origin		
Põlisrahvastik (referentühm)			Native population (reference group)		
Välispäritolu rahvastik			Immigrant population		
Sugu			Sex		
Mees			Male		
Naine (referentühm)			Female (reference group)		
Praegune töökoht			Current job		
Seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid; tippspetsialistid (referentühm)			Legislators, senior officials and managers; professionals (reference group)		
Tehnikud ja keskastme spetsialistid; ametnikud			Technicians and associate professionals; clerks		
Teenindus- ja müügitöötajad			Service workers and shop and market sales workers		
Oskustöötajad; operaatorid			Skilled workers; operators		
Lihttöölised			Elementary occupations		
Haridustase			Level of education		
Esimese taseme haridus või madalam (referentühm)			Below upper secondary (reference group)		
Teise taseme haridus			Upper secondary		
Kolmanda taseme haridus			Tertiary		
Eesti keele oskus			Estonian language skills		
Oskab rääkida ja kirjutada			Able to speak and write		
Saab aru / ei oska üldse (referentühm)			Only able to understand or does not understand (reference group)		
Kodakondsus			Citizenship		
Eesti			Estonian		
Muu (referentühm)			Other (reference group)		
R-ruut			R-square		

* Regressioonikordajad on olulised nivool <0,01.

** Regressioonikordajad on olulised nivool <0,05.

* Regression coefficients are significant on level <0.01.

** Regression coefficients are significant on level <0.05.

Välispäritolu ja põlisrahvastiku palk

2008. aastal moodustas välispäritolu rahvastiku keskmine palk 83% põlisrahvastiku omast, 2010. aastal vaid 76%.

Palka mõjutavate tegurite analüüsiks kasutati samuti regressioonimudeleid. Töötuse riski mudeli sarnaselt oli päritolu ka selles mudelis oluline muutuja ning nii 2008. kui ka 2010. aastal olid põlisrahvastikku kuuluvatel inimestel paremad palgavõimalused kui välispäritolu rahvastikul. Peale selle selgub tabelist, et Eesti keele oskajatel, Eesti kodakondsusega isikutel ja meestel, juhtidel-tippspetsialistidel ja kõrgharitud põliselanikel olid suuremad võimalused saada kõrgemat palka.

Ainult välispäritolu rahvastiku kohta koostatud mudelis olid mõlemal vaadeldud aastal (2008 ja 2010) kõik sõltumatud muutujad statistiliselt olulised. Tulemused olid sarnased selle mudeli tulemustega, mis sisaldas muutujana ka päritolu ehk eelisolukorras olid mehed, juhitiippspetsialistid, kolmanda taseme hariduse omandanud, eesti keele oskajad ja Eesti kodakondsusega isikud. Kõrghariduse mõju oli suurem 2010. aastal (tabel 3).

Kokkuvõte

Analüüsi tulemused näitasid, et välispäritolu rahvastiku positsioonid tööturul olid töötuse- ja palganäitajate põhjal hinnates halvemad kui põlisrahvastikul. Samuti selgus, et majanduskriisi ajal muutusid lõhed põlisrahvastiku ja välispäritolu rahvastiku vahel veelgi suuremaks. Selge mõju oli kodakondsuse olemasolul ja eesti keele oskusel – need inimkapitali ressursid vähendasid töötuks jäämise riski, eriti kriisi ajal. Välispäritolu elanike seas andis kõrgharidus tööturul selge eelise, seda just võrreldes muu haridustasemega välispäritolu rahvastikuga, kuid tööturunäitajad olid kõrgharidusega põlisrahvastikul siiski paremad. Analüüs keskendus sellele, kuidas inimkapitali komponendid mõjutavad välispäritolu rahvastiku tööturunäitajaid, kuid täiendava muutujana mõjutas konkreetne töökoht välispäritolu elanike töötuks jäämise riski ja palgavõimalusi palju enam. Seega võib välispäritolu rahvastiku olukorra halvenemist majanduslanguse ajal seletada asjaoluga, et kriisi tõttu enim kannatanud tegevusaladel – nt tööstus, ehitus, transport – töötas enne kriisi sinikraedena peamiselt välispäritolu, mitte põlisrahvastik. Enne kriisi algust „valel“ tegevusalal või „valel“ ametikohal töötamine ei ole ilmselt suurema töötuseriski põhjus, vaid pigem tagajärg, sest näiteks olulise inimkapitali (eesti keele oskus) puudumisel oli välispäritolu elanikel väga raske paremat tööd saada ja tõusta ametikohale, kus töötuks jäämise tõenäosus oleks olnud väiksem. Samas ei saa öelda, et erinevusi välispäritolu ja põlisrahvastiku tööturvõimaluste vahel on põhjustanud otsene diskrimineerimine. Pigem on tegu mitmete põhjuste kombinatsiooniga alates sellest, et Nõukogude Liidu lagunemise järel oli vaja omandada uusi oskusi, kuni selleni, et majanduskeskkonda iseloomustabki osaliselt tööturu duaalsus ja etniline majandus.

Allikad Sources

- Calvo-Armengol, A., Jackson, M. (2004). The Effects of Social Networks on Employment and Inequality. – The American Economic Review, Vol 94, No 3. American Economic Association, pp. 426–454.
- Chiswick, Barry R. (1978). The effect of Americanization on the earnings of foreign-born men. – Journal of Political Economy, No 86, pp 897–921.
- Demireva, N. (2007). The Labour Market Performance of Ethnic Minority Populations. Employ State of at Report. University of Oxford.
- Delander, L., Hammarstedt, M., Månsson, J., Nyberg, E. (2005). Integration of Immigrants: The Role of language Proficiency and Experience. – Evaluation Review, Vol 29, No 1, pp. 24–41.
- Duvander, A-Z. (2001). Do Contry-Specific Skills Lead to Improved Labour Market Positions? An Analysis of Unemployment and Labour Market Returns to Education among Immigrants in Sweden. – Work and Occupations, Vol 28, No 2, pp. 210–233.
- Esser, H. (2004). Does the “New” Immigration Require a “New” Theory of Intergenerational Integration? – International Migration Review, Vol 38, No 3, pp. 1126–1159.
- Heath, A., Cheung, S.Y. (2007). The Comparative Study of Ethnic Minority Disadvantage. Unequal Chances: Ethnic Minorities in Western Labour Markets. The British Academy.
- Helemäe, J., Saar, E., Vöörmann, R. (2000). Kas haridusse tasus investeerida? Hariduse selekteerivast ja stratifitseerivast rollist kahe põlvkonna kogemuse alusel. TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

- Kala, K. (1992). Eesti rahvuslikust koosseisust peale teist maailmasõda. Akadeemia nr 3, lk 508–535.
- Kalter, F. (2003). Chancen, Fouls und Abseitsfallen. Migranten im Deutschen Ligenfussball. Opladen: Westdeutscher Verlag. – International Migration Review, Vol 38, Issue 3, p. 1126–1159.
- Kalter, F., Granato, N. (2002). Demographic Change, Educational Expansion and Structural Assimilation of Immigrants. – European Sociological Review, Vol 18, No 2, pp 199–216.
- Kaufmann, E. (2004). Dominant Ethnicity: From Background to Foreground. Department of Politics and Sociology. Birkbeck College, University of London.
- Krusell, S. (2009). Põlis- ja immigrantrahvastiku positsioonid tööturul. – Immigrantrahvastik Eestis. / Toim E. Saar. Tallinn: Statistikaamet.
- Luuk, M. (2009). Immigrantide töötururiskid. – Immigrantrahvastik Eestis. / Toim E. Saar. Tallinn: Statistikaamet..
- Piore, M. J. (1979). Birds of Passage: Migrant Labour and Industrial Societies. Cambridge: Cambridge University Press.
- Portes, A., Bach, R. (1985). Latin Journey: Cuban and Mexican Immigrants in the United States. Berkeley, CS: University of California Press.
- Sainsbury, D. (2006). Immigrants' social rights in comparative perspective: welfare regimes, forms in immigration and immigration policy regimes. – Journal of European Social Policy, Vol 16, No 3, pp. 229–244.
- Sequino, S. (2010). The global economic crisis, its gender and ethnic implications, and policy responses. In Gender and Development.
- Skeldon, R., King, R. (2010). Mind the Gap! Integrating Approaches to Internal and International Migration. – Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol 36, No 10, pp. 1619–1646.
- Wilson, F. D. (1999). Ethnic concentrations and labor-market opportunities. – Immigration and Opportunity: Race, Ethnicity, and Employment in the United States. / Eds. F. D. Bean and S. Bell-Rose. New York: Russell Sage Foundation, pp. 106–140.